

การพัฒนาารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
A DEVELOPMENT MODEL OF BUDDHIST INNOVATION AREAS LEARNING

[1]สมศักดิ์ บุญปู้ Somsak Boonpoo
[2]พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน PhramahaYannawat Thitavaddhano
[3]พีรวัฒน์ ชัยสุข Peravat Chaisuk [4]ยุทธีร์ แก้วทองใหญ่ Yudthavee Kaewthongyai
[5]ณัชชา อมราภรณ์ Natcha Amaraporn [6]วารีย์ โศกเตี้ย Waree Suktai
[7]อรุณรัตน์ วิไลรัตนกุล Aroonrad Wilairadtanakun
[1] [2] [3] [4] [5] [6] [7] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: yannawat9@gmail.com

Article Received: March 13, 2024. Revised: April 18, 2024. Accepted: April 18, 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 2) สร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้จากพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ทางการศึกษา จำนวน 5 พื้นที่ และการจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่มย่อย ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 13 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เป็นการพัฒนาคูณภาพและมาตรฐาน กระบวนการเรียนรู้แบบพหุปัญญา บูรณาการความรู้และคุณธรรมจริยธรรมเชื่อมโยงกับภูมิสังคม ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมไทย รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน สร้างสัมมาชีพ สร้างค่านิยมและจิตสำนึกที่ดี คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม รับผิดชอบต่อสังคม โมเดล 6744-Model 2) การสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย (1) กายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม (2) กิจกรรมบนพื้นฐาน วิถีชีวิต (3) การเรียนการสอน แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน (4) บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับนิสิต และ (5) การบริหารจัดการ การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผล และพัฒนา ต่อเนื่อง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนตามวิถีพุทธอย่างมีประสิทธิภาพ บูรณาการหลักไตรสิกขา 3) การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ได้รูปแบบกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน รูปแบบกิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ และรูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม ใช้คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐานในการเรียนรู้

คำสำคัญ: นวัตกรรมการเรียนรู้, พื้นที่นวัตกรรม, การเรียนรู้วิถีพุทธ

ABSTRACT

The objectives of this research article were to 1) study the conditions of Buddhist learning innovation areas, 2) create the development model of Buddhist learning innovation areas, 3) develop the model of Buddhist learning innovation areas. This research used qualitative research methods and action research by synthesize knowledge from 5 educational learning innovation areas, and focus group discussion of 13 administrators, faculty, staff, and Faculty of Education students under Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Data were analyzed by content analysis. The research results found that: 1) The condition of Buddhist learning innovation area was to develop the quality and standards of the learning process in the form of multiple intelligence by integrating knowledge and morality and ethics linked to the social landscape, wisdom, and Thai arts and culture, including developing the quality of life of students, creating livelihoods, creating good values and conscience, taking into account public benefits, being socially responsible as a model 6744-Model. 2) Creating an innovative learning areas consisting of (1) the physical aspect, namely buildings, classrooms, learning resources, and environments, (2) the activity aspect based on the way of life, (3) the teaching and learning aspect, learning management plan to the teaching and learning process, (4) atmosphere and interaction in the treatment between teachers and students, and (5) management aspect; setting vision, focusing points, setting action plans, supporting, monitoring, evaluating, and continuing development. The aim was to provide effective student development according to the Buddhist way, integrating the Threefold Principles, developing the model of Buddhist learning innovation areas, with the form of Sufficiency Buddhist activities, efficient use of water, and sustainable agriculture. The activity format was walking on foot, moving towards merit, and the format is for transferring Buddhist knowledge according to the activity plan according to the activity plan using Mahachulalongkornrajavidyalaya University, as the learning center using the precepts, meditation and wisdom as a base for learning.

Keywords: Learning Innovation, Innovation Areas, Buddhist Learning

---

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีคำสอนให้บุคคลได้เรียนรู้ เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เพื่อให้บุคคลเกิดการประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง การเรียนรู้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในชีวิตของมนุษย์ ทั้งในรูปแบบของการศึกษา การฝึกฝน ค้นคว้า การทำความเข้าใจหลักธรรมและแม้กระทั่งการทำความเข้าใจตนเอง หากการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีความสุข ย่อมเอื้ออำนวยให้ผู้เรียน นักเรียน นักศึกษา หรือบุคคลเกิดการพัฒนา หรือก้าวหน้าในวิชาความรู้ หรือศาสตร์ที่กำลังเรียนรู้หรือศึกษาอยู่อย่างต่อเนื่อง เกิดผลสัมฤทธิ์และประสิทธิผลในการเรียนรู้

ทั้งนี้ระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันเริ่มให้ความสำคัญกับระบบการเรียนรู้เชิงพุทธหรือตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อประยุกต์ใช้ในระบบการศึกษาปัจจุบันซึ่งการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่เน้นทั้งความรู้และคุณธรรมแก่ผู้เรียน และที่สำคัญส่งเสริมความสุขแก่ผู้เรียนในขณะที่กำลังเรียนรู้ การศึกษาคือรากฐานสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ อันจะส่งผลสำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้น กลไกในการบริหารจัดการพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยการทดลองจัดการศึกษาที่มีอิสระในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีความคล่องตัว อันส่งผลให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาได้อย่างเต็มที่ และเพื่อให้มีการคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ รวมทั้งขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งอื่น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา กระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษา ตลอดจนเพื่อให้การสร้างและพัฒนาระบบจัดการศึกษาร่วมกันของทุกภาคส่วน นำไปสู่การยกระดับการจัดการศึกษาของประเทศอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562)

ทั้งนี้ นโยบายด้านการศึกษาที่ดีจำนวนมากแต่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริง ขาดการลงมือปฏิบัติและทดลอง การศึกษาไทยมุ่งเน้นตำรา ทฤษฎี และการเรียนในห้องเรียนขาดการลงมือปฏิบัติและทดลอง ส่งผลให้เด็กไม่สามารถนำความรู้ที่มีไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง ใช้หลักสูตรเหมือนกันทั้งประเทศ (One size fit all) และเป็นการศึกษาที่เน้นให้เนื้อหาสาระความรู้ (Content-based) มากกว่าสอนทักษะการเรียนรู้หลักสูตรการศึกษาออกแบบให้เหมือนกันทั้งประเทศโดยไม่คำนึงถึงความต้องการของแต่ละพื้นที่ เน้นให้ความรู้ที่เป็นเนื้อหามากกว่าเรียนทักษะการเรียนรู้ และให้เด็กต้องเรียนรู้ในทุกรายวิชาซึ่งกระบวนการเรียนรู้แบบนี้เหมาะกับโลกที่มีความแน่นอนและเปลี่ยนแปลงช้าเช่นในอดีตในปัจจุบัน การเน้นให้เด็กเรียนทุกรายวิชาไม่สามารถทำให้เด็กมีทักษะที่เชี่ยวชาญได้ในทุกเรื่องตามเป้าหมายของหลักสูตรได้

โดยพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา หรือ Sand Box นับเป็นแนวคิดและวิธีปฏิบัติที่สร้างพื้นที่เล็กๆ ขึ้นมาเพื่อทดลองสร้างนวัตกรรมการศึกษาโดยเฉพาะ ก่อนจะขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นเครื่องมือการเปลี่ยนผ่านจากระบบการศึกษาแบบเก่าไปสู่แบบใหม่ โดยการปลดล็อกและกระจายอำนาจให้โรงเรียนและเขตพื้นที่การศึกษาต่างๆ มีอิสระในการบริหารจัดการหลักสูตร บุคลากร และการจัดการเรียนการสอนได้เอง ให้โรงเรียนและพื้นที่สร้างหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้โดยยังสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางที่สำคัญ และเป็นพื้นที่สำหรับทดลองนวัตกรรมการศึกษาแบบใหม่

แนวทางการกำหนดให้มีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาให้เป็นพื้นที่ปฏิรูปการบริหารและการจัดการการศึกษาขึ้นสำหรับทดลองการบริหารจัดการศึกษา โดยการกำหนดระยะเวลาการทดลองที่ชัดเจนเพื่อนำร่องในการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยคณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศ เพื่อส่งเสริมให้มีพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เช่น การนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานไปปรับใช้กับการจัดการศึกษาในสถานศึกษานำร่องให้เหมาะสมกับพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา การส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษานำร่องอย่างต่อเนื่อง การออกแบบการทดสอบผู้เรียนเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา การประเมินผลการดำเนินงานและการบริหารจัดการพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้ยังไม่ครอบคลุมไปยังพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ด้วยการจัดกระบวนการเรียนการสอนตามด้วยหลักพุทธธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ” ทั้งนี้เพื่อเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาการศึกษาที่มีประสิทธิภาพต่อไป เพื่อการขยายผลและยกระดับคุณภาพทางการศึกษาไปสู่สังคมแห่งสุขภาวะองค์กรร่วมเชิงพุทธ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
2. เพื่อสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
3. เพื่อพัฒนาปรับเปลี่ยนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล การสำรวจเอกสาร และการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาปรับเปลี่ยนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธกับบุคคลเป้าหมายแบบเจาะจง โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้จากพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ทางการศึกษา จำนวน 5 พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ได้แก่ 1) โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี 2) โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร 3) โรงเรียนวัดสุทธิวราราม กรุงเทพมหานคร 4) วิทยาลัยจุลฉัตรศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ 5) โรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ จังหวัดเชียงราย และทำการพัฒนาปรับเปลี่ยนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธบนพื้นที่แหล่งเรียนรู้ ห้องเรียนคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้วิธีการจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่มย่อย กับกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปรับเปลี่ยนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญ ทำการสรุปข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาปรับเปลี่ยนพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จากนั้นนำมาสรุปผลและอภิปรายเป็นความเรียงข้อมูลในการพัฒนา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ มาเป็นส่วนสำคัญต่อการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอน โดยมีการดำเนินงาน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ มีดังนี้

1.1 การสร้างทีมวิจัยหลัก เป็นกระบวนการแสวงหาผู้สนใจ และผู้มีประสบการณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัย

1.2 การเลือกประเด็นปฏิบัติการการวิจัย เป็นการสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียเพื่อร่วมกันพิจารณาคัดเลือกประเด็นที่เป็นคำถามวิจัยหลัก คือเป็นการร่วมกันศึกษาวิจัยภายใต้สภาพปัญหา และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และกลุ่มเป้าหมายจนนำไปสู่การตั้งคำถาม และพัฒนาไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการวิจัย

1.3 การวางแผนการวิจัย โดยเริ่มดำเนินการจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ในพื้นที่ ความต้องการในพื้นที่ และกลุ่มเป้าหมาย และเพื่อค้นหาทีมวิจัยหรือบุคคลที่จะเข้าร่วมเครือข่าย และทีมวิจัยหรือทีมดำเนินงานในพื้นที่

1.4 การดำเนินการอื่นๆ ที่จำเป็น เป็นการร่วมกันพิจารณาแผนการวิจัยหรือขั้นตอนของการวิจัยทั้งหมดว่ามีความเหมาะสม สอดคล้อง และสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดได้ เพื่อนำไปปรับปรุงแผนการดำเนินงานให้ชัดเจน และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2. ชั้นลงมือทำ มีดังนี้

2.1 การเตรียมการ ทั้งในแง่การประสานงานกลุ่มคน การจัดเตรียมทีมงาน วัสดุอุปกรณ์ วางแผนขั้นตอนต่างๆ และการแบ่งหน้าที่ของทีมนักวิจัย ส่วนนี้มีความสำคัญในแง่ของความพร้อมในการจัดการ กิจกรรมซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมว่าจะได้ผลตามที่คาดหวังหรือตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

2.2 การปฏิบัติการ เป็นการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ และการปรับเปลี่ยนกิจกรรม ดำเนินงานตามเงื่อนไขที่พบในขณะปฏิบัติการซึ่งอาจมีกิจกรรมที่หลากหลายมีรายละเอียด และขั้นตอนมาก

2.3 การบันทึกกระบวนการ ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งของการวิจัยเพราะต้องมีการ บันทึกข้อมูลที่ได้พบเห็น ทั้งในการเขียนรายงาน การวิเคราะห์ และสรุปผลของกิจกรรม และของการวิจัย รวมทั้งข้อมูลการสรุปกิจกรรม การสังเกตการณ์ การบันทึกเทป การบันทึกภาพ และการสรุปกระบวนการ ทั้งหมด

2.4 การสรุปบทเรียน เพื่อจัดทำฐานข้อมูล และนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน และหน่วยงานเพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนหน่วยงาน และแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงบูรณาการแก่กัน

3. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study)

การศึกษาในเชิงเอกสาร ผู้วิจัย ทำการศึกษา และรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2539 อรรถ กถา หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบพื้นที่ นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัด พระนครศรีอยุธยา

3.2 การศึกษาสังเคราะห์องค์ความรู้จากพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ทางการศึกษา จำนวน 5 พื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา ได้แก่ 1) ภาคเหนือ ได้แก่ โรงเรียนชวนาพุทธเศรษฐศาสตร์ จังหวัดเชียงราย 2) ภาคกลาง ได้แก่ โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร โรงเรียนวัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร 3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ วิทยาลัยจุลมนิศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ แล้วจึงนำผลการศึกษามาพัฒนาเป็นพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธที่ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.2 ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการในการสร้างรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

3.4 ศึกษาการสร้างรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ในคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยสร้างพื้นที่นวัตกรรม การเรียนรู้วิถีพุทธ กระบวนการเรียนการสอน และการเรียนรู้วิถีพุทธ เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ การฝึกสติภาวนา วิถีพุทธ วัฒนธรรม/มารยาทชาวพุทธ นวัตกรรมครุศาสตร์ศรีครุศาสตร์

3.5 สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบพื้นที่นวัตกรรม การเรียนรู้วิถีพุทธ

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

จากการศึกษาสภาพพื้นที่นวัตกรรมการศึกษานำร่อง 5 พื้นที่ ได้แก่ 1) โรงเรียนสัตยาไส จังหวัดลพบุรี 2) โรงเรียนรุ่งอรุณ กรุงเทพมหานคร 3) โรงเรียนวัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร 4) วิทยาลัยจุลมนีศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ 5) โรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์ จังหวัดเชียงราย พบว่า เป้าหมายของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาการเรียนรู้วิถีพุทธ มุ่งเน้นด้านการเพิ่มผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้ของนักเรียน การลดความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพการศึกษา เป็นการบูรณาการพื้นที่นวัตกรรมการศึกษากับวิถีพุทธเข้าด้วยกัน เป็น “พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาการเรียนรู้วิถีพุทธ” พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานกระบวนการเรียนรู้แบบพหุปัญญา บูรณาการความรู้และคุณธรรมจริยธรรมเชื่อมโยงกับภูมิสังคม ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมไทย รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน สร้างสัมมาชีพ สร้างค่านิยมและจิตสำนึกที่ดี คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม รับผิดชอบต่อสังคม สภาพพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาการเรียนรู้วิถีพุทธ สามารถสรุปเป็นโมเดล 6744-Model ดังนี้

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ 6 ประการ ประกอบด้วย 1) การใช้หลักธรรมในการดำเนินการ 2) ปรับเปลี่ยนมุมมองหรือวิธีคิด 3) ฐานคิดในการพัฒนาสถานศึกษา 4) เชื่อมโยงวิถีชีวิต หรือวิถีชุมชน 5) บูรณาการฝึกภาคปฏิบัติ 6) การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย

กระบวนการ 7 ประการ คือ 1) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง 2) มีความต่อเนื่อง 3) เกิดเป็นอัตลักษณ์ 4) วิธีการบริหารจัดการบูรณาการหลักพุทธศาสนา 5) มีหลักในการคัดเลือกบุคลากร 6) การพัฒนาศักยภาพครู 7) ใช้จิตวิทยาเชิงบวก

4 สร้าง คือ 1) คุณลักษณะของจิตอาสา 2) ให้เกิดพฤติกรรมใหม่ 3) ต้นแบบที่ดี 4) คนดีคนเก่ง

4 พัฒนา คือ 1) วิถีใจที่เปี่ยมไปด้วยกรุณา 2) วิถีชีวิตที่ใช้ในครอบครัว 3) วิถีชุมชนแห่งสติ 4) วิถีชีวิตใหม่

2. ผลการสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ จัดขึ้นที่คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกอบด้วย ด้านกายภาพคือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม ด้านกิจกรรมบนพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับนิสิต และด้านการบริหารจัดการ ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง การจัดสภาพในแต่ละด้าน จะมุ่งเพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนตามวิถีพุทธ หรือตามระบบไตรสิกขา ดำเนินได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ และจัดการเรียนการสอนนอกสถานที่ เพื่อให้สอดคล้องด้านกายภาพ สภาพแวดล้อมที่ชวนให้มีจิตใจสงบ ส่งเสริมปัญญา กระตุ้นการพัฒนาศรัทธา และศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต กระตุ้นให้การกิน อยู่ ดู ฟัง ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะ บูรณาการหลักไตรสิกขา

การสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธการวางแผนและปฏิบัติแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 วางแผนศึกษาบริบทของพื้นที่ โดยทำการวางแผนศึกษาข้อมูลในพื้นที่ถึงประเด็นที่ต้องการศึกษา ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา เตรียมความพร้อมกับทางภาคีผู้มีส่วนสนับสนุน คือ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

ขั้นตอนที่ 2 ปฏิบัติการศึกษาลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสำรวจเอกสาร การสัมภาษณ์ เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธกับบุคคลเป้าหมายแบบเจาะจง โดยการสังเคราะห์ องค์ความรู้จากพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้ทางการศึกษา จำนวน 5 พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การจัดกิจกรรมการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อสรุปข้อมูลสำคัญๆ เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อนำมาสรุปผลและอภิปรายเป็นความเรียงข้อมูลในการ พัฒนา จำนวน 13 รูป/คน ประชากร ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิตคณะครุศาสตร์ สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญ

3. ผลการพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ

การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธการจัดเวทีแสดงความคิดเห็นร่วมกันของกลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์ นิสิตคณะครุศาสตร์ และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เพื่อสร้างรูปแบบ พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 1) รูปแบบกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตร ยั่งยืน 2) รูปแบบกิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ และ 3) รูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ ตามแผนงานกิจกรรม ใช้คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐานในการเรียนรู้

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบประเด็นที่สามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาสภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ พบว่าสภาพพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธเป็นการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานกระบวนการเรียนรู้แบบพหุปัญญา บูรณาการความรู้และคุณธรรม จริยธรรมเชื่อมโยงกับภูมิสังคม ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมไทย รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน สร้างสัมมาชีพ สร้างค่านิยมและจิตสำนึกที่ดี คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม รับผิดชอบต่อสังคม สรุปเป็นโมเดล 6744-Model ปัจจัยแห่งความสำเร็จ 6 ประการ ประกอบด้วย 1) การใช้หลักธรรมในการดำเนินการ 2) ปรับเปลี่ยนมุมมองหรือวิถีคิด 3) ฐานคิดในการพัฒนาสถานศึกษา 4) เชื่อมโยงวิถีชีวิต หรือวิถีชุมชน 5) บูรณาการฝึกภาคปฏิบัติ 6) การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย กระบวนการ 7 ประการ คือ 1) ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง 2) มีความต่อเนื่อง 3) เกิดเป็นอัตลักษณ์ 4) วิธีการบริหารจัดการบูรณาการหลักพุทธศาสนา 5) มีหลักในการคัดเลือกบุคลากร 6) การพัฒนาศักยภาพครู 7) ใช้จิตวิทยาเชิงบวก 4 สร้าง คือ 1) คุณลักษณะของจิตอาสา 2) ให้เกิดพฤติกรรมใหม่ 3) ต้นแบบที่ดี 4) คนดีคนเก่ง 4 พัฒนา คือ 1) วิถีใจที่เปี่ยมไปด้วยกรุณา 2) วิถีชีวิตที่ใช้ในครอบครัว 3) วิถีชุมชนแห่งสติ 4) วิถีชีวิตใหม่ ทั้งนี้เป็นเพราะ พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ มีความเชื่อมโยงกับภูมิสังคม ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างใกล้ชิด มุ่งเน้นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตพุทธอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนโดยการสร้างสัมมาชีพที่มีความเข้าใจในค่านิยมและจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม ซึ่งมีประโยชน์ต่อการสร้างสังคมที่มีความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนและเจริญรุ่งเรืองได้ในอนาคตโดยรวม เพื่อให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อสังคม และชุมชนของตนได้อย่างเต็มที่และมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่ยั่งยืนและเจริญรุ่งเรือง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของของพระครูวัฒนสุตานุกุล (2557) ที่ผลการวิจัยพบว่า วัดที่จะจัดการให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ควรมีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างวัดในสมัยพุทธกาล และวัดในปัจจุบันโดยการศึกษาสภาพการจัดการวัดที่

จัดการให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีแล้ว และศึกษาจากวัดพัฒนาดีเด่นในปัจจุบัน เพื่อการวางรูปแบบที่เหมาะสมของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน และแนวคิดสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสมัยปัจจุบันต้องทำวัดให้เป็นอารามให้มีความสปีปายะทั้ง 4 ด้าน คือ เสนา สนสปีปายะ บุคคลสปีปายะ อาหารสปีปายะ และธัมมสปีปายะให้มีครบทั้ง 4 ด้าน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการวิจัยของสุทธิพงศ์ บุญผดุง (2558) ที่ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีคุณภาพ และมีความทันสมัย พัฒนาการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับแผน โครงการ และเพียงพอ ได้แก่ พัฒนาการจัดการ และการกำกับติดตามการใช้แหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ด้านบุคลากร และการใช้บริการ ปัญหา และอุปสรรค ได้แก่ ผู้รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้มีภาระงานอื่นต้องรับผิดชอบ และครูผู้รับผิดชอบ ขาดความรู้ความเข้าใจในการสร้างนวัตกรรมแหล่งการเรียนรู้ใหม่ๆ

2. การสร้างพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถี ประกอบด้วย ด้านกายภาพคือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม ด้านกิจกรรมบนพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับ นิสิต และด้านการบริหารจัดการ ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผล และพัฒนา ต่อเนื่อง ซึ่งการจัดสภาพในแต่ละด้าน จะมุ่งเพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนตาม วิถีพุทธ หรือตามระบบไตรสิกขา ดำเนินได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ และจัดการเรียนการสอนนอกสถานที่ เพื่อให้สอดคล้องด้านกายภาพ สภาพแวดล้อมที่ชวนให้มีจิตใจสงบ ส่งเสริมปัญญา กระตุ้นการพัฒนาศรัทธา และศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐาน วิถีชีวิต กระตุ้นให้การกิน อยู่ ดู ฟัง ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะ บูรณาการหลัก ไตรสิกขา ทั้งนี้เป็นเพราะ การสร้างพื้นที่การเรียนรู้วิถีพุทธ มีความสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนองค์รวม เป็นการ พัฒนาพื้นฐานจิตใจและจิตสำนึกของผู้เรียน รวมถึงสร้างทักษะในการแก้ปัญหา และการปรับตัวอยู่กับ สภาพแวดล้อม ทำให้ผู้เรียนมีทักษะการดำเนินชีวิตในสังคมและชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาต่อไปใน ทุกๆ ด้านของชีวิต สอดคล้องกับการวิจัยของพระครูวิฒนสุตานุกุล (2557) ที่ผลการวิจัยพบว่า วัดในปัจจุบัน โดยการศึกษาสภาพการจัดการวัดที่จัดการให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีแล้ว และศึกษาจากวัดพัฒนาดีเด่น ในปัจจุบัน เพื่อการวางรูปแบบที่เหมาะสมของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่อง การบริหาร การจัดการความรู้ การพัฒนา และสอดคล้องกับการวิจัยของวันเพ็ง ระวีพันธ์ และคณะ (2562) ที่ผลการวิจัยพบว่า 1) ครูต้องมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม และเทคโนโลยีสารสนเทศใหม่ๆ เพื่อให้การจัดการ เรียนรู้มีประสิทธิภาพ รู้จักวิธีการใช้นวัตกรรม และเทคโนโลยีที่หลากหลายเหมาะสมกับเนื้อหาสาระวิชาเพื่อให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็ว และจัดกิจกรรมบูรณาการระหว่างสาระการเรียนรู้อื่นๆ โดยใช้สื่อเทคโนโลยี สารสนเทศ เน้นผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เพื่อกระตุ้นผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ และพัฒนาทักษะใน ศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียนในการผลิตผลงาน ตลอดจนสร้างชิ้นงานที่จับต้องได้ 2) แนวทางการใช้นวัตกรรมและ เทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษาตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ (1) หลักสูตร/เนื้อหา (2) กระบวนการจัดการเรียนการสอน (3) สื่อและเทคโนโลยีทางการ (4) กิจกรรมการเรียนการสอน (5) การวัด และประเมินผล ให้เป็นไปเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้คิดสิ่งใหม่ได้ (INVENTION) และนำมาพัฒนาจนเป็นนวัตกรรม ขึ้นมา (INNOVATION) จากการลงมือและสร้างผลผลิตได้ (PRODUCTION) และเน้นวางรากฐานการศึกษาด้วยความ คิดสร้างสรรค์ จินตนาการ (IMAGINATION) จำเป็นต้องใช้นวัตกรรม และเทคโนโลยีสารสนเทศจัดการ เรียนรู้

3. การพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ได้รูปแบบกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำ อย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน รูปแบบกิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ และรูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้

วิถีพุทธตามแผนงานกิจกรรม ใช้คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้อยู่ โดยใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐานในการเรียนรู้ ทั้งนี้เป็นเพราะ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้กิจกรรมวิถีพุทธ เป็นมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ตั้งอยู่ในพื้นที่ชานเมืองท่ามกลางพื้นที่เกษตรกรรม และมีวิทยาลัยเขตวิทยาลัยสงฆ์ หน่วยวิทยบริการ กระจายอยู่ทั่วประเทศ ได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และประชาชนทั่วไปให้เปิดการศึกษาเพื่อพัฒนาคณะสงฆ์และประชาชนทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ รวมทั้งมีพันธมิตรเครือข่ายโรงเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา ร่วมเป็นเครือข่ายการเรียนกิจกรรมวิถีพุทธ โดยพื้นที่คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และขยายผลสู่ต่างประเทศ สอดคล้องกับ Philippe Mustar (อ้างใน พระบุญเลิศ สีลเตโช (จันทร์ทลา), 2564) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเทคโนโลยีการศึกษา: นวัตกรรม และการเป็นผู้ประกอบการที่ MINES Paris Tech, โรงเรียนวิศวกรรมชั้นนำของฝรั่งเศส พบว่า ความเชี่ยวชาญใหม่เกี่ยวกับนวัตกรรม และการเป็นผู้ประกอบการที่โรงเรียนวิศวกรรมชั้นนำของฝรั่งเศส ได้แก่ 1) พัฒนาการจัดการเทคโนโลยีที่มีการคัดเลือกสูง และความเชี่ยวชาญด้านการเป็นผู้ประกอบการสำหรับนักเรียนในสถาบัน และสภาพแวดล้อมของประเทศที่ต่อต้านความคิดของผู้ประกอบการ 2) การรวมความรู้ และการพัฒนาทักษะ 3) การพัฒนาทักษะการประกอบการและความสามารถของนักเรียนในการรับผิดชอบ และ 4) วิธีกระตุ้นจินตนาการความคิดสร้างสรรค์การมีส่วนร่วมและการเสี่ยงภัย

องค์ความรู้การวิจัย

องค์ความรู้การวิจัยครั้งนี้คือการพัฒนาแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยการเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของจิตใจในทางพระพุทธศาสนาจะพัฒนาความสุขและสันติภาพมาสู่สังคมมนุษย์ ซึ่งคำสอนของพระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความมั่งคั่ง แต่คุณค่าของชีวิตคือความสุขที่แท้จริง ซึ่งมีได้เกิดจากทรัพย์ภายนอกแต่เป็นทรัพย์ภายในหรืออริยทรัพย์ ที่ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ ด้วยไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นเบื้องต้น จากการศึกษาสภาพพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษานำร่องทั้ง 5 แห่ง สามารถสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการเพิ่มทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยรูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ ได้แก่

1. ปรับเปลี่ยนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้แบบพหุปัญญา บูรณาการความรู้และคุณธรรม จริยธรรม เชื่อมโยงกับภูมิสังคม ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมไทย
  2. การเรียนรู้วิถีพุทธ พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน สร้างสัมมาชีพ สร้างค่านิยมและจิตสำนึกที่ดี
  3. กิจกรรมบนพื้นฐานวิถีชีวิต การเรียนการสอน แผนการจัดการเรียนรู้ บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์ผู้สอนกับนิสิต และด้านการบริหารจัดการ
  4. รูปแบบกิจกรรมวิถีพุทธพอเพียงใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและวิถีเกษตรยั่งยืน รูปแบบกิจกรรมเดินด้วยเท้า ก้าวไปในบุญ และรูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ ใช้ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นฐานในการเรียนรู้
- สรุปตั้งในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้
การพัฒนาแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ เกิดจากความร่วมมือของชุมชน โรงเรียน
กลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารที่ดีระหว่างกันเป็นสิ่งสำคัญเพราะฉะนั้นควรมีการนำระบบเทคโนโลยีการสื่อสาร
สมัยใหม่เข้ามาร่วมใช้ในกิจกรรมและควรทำความเข้าใจกับเครือข่ายอย่างเป็นระบบอย่างสม่ำเสมอ
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
  - 2.1 ควรศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการการพัฒนาแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
  - 2.2 ควรศึกษาพัฒนารูปแบบพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธบูรณาการหลักพุทธธรรม
ในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม
  - 2.3 ควรศึกษากระบวนการและแนวทางการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ
เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- พระครูวิธานสุตานุกุล. (2557). **กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคณะสงฆ์ไทย**. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระบุญเลิศ สีลเตโช (จันทร์ทลา). (2564). **แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนยุคดิจิทัลของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วันเพ็ญ ระวิพันธ์ และคณะ. (2562). **แนวทางการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการจัดการเรียนรู้ของครูตามนโยบาย ไทยแลนด์ 4.0 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต 2. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 6(1). 116-128.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2562). **พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562**. แหล่งที่มา <https://www.ocs.go.th/council-of-state/#/public/doc/VTJGc2RHVmtYMTlkMG5Bdk0v andTdkc5MGLZdWZ1aWhra1drQWlsczFhRT0%3D> สืบค้นเมื่อ 10 ต.ค. 2563.
- สุทธิพงษ์ บุญผดุง. (2558). **การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- G Ghaith, H Yaghi. (1997). Relationships among experience, teacher efficacy, and attitudes toward the implementation of instructional innovation. **Teaching and Teacher Education**. 13(4). 451-458.